

Jazyk a myšlení

Kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem. Tohle rčení obvykle chápeme v přeneseném smyslu. Různá zkoumání vztahu mezi jazyky, kterými mluvíme, a naším vnímáním světa ale ukazují, že je platí tak trochu i doslova...

1. **Přečtěte si rozhovor** s lingvistikou Annou Marklovou, ve kterém popisuje, jak jazyk, kterým mluvíme, může ovlivňovat naše myšlení a vnímání světa:

<https://www.flowee.cz/clovek/7213-psycholingvistka-bilingvni-lide-uz-v-hlave-prepinat-z-jazyka-na-jazyk-nemusi>

Zkuste si sami zodpovědět následující otázky a pak o nich ve skupině podiskutujte:

- je něco v cizím jazyce nebo jazycích, které se učíte, co vám připadá “divné”, těžko pochopitelné, něco, co funguje úplně jinak než ve vašem mateřském jazyce. Pokud jste bilingvní, je něco, co vám nejde automaticky přeložit z jednoho jazyka do druhého?
- proč bychom se měli učit mrtvé, dávno zaniklé jazyky, jako latina, nebo třeba chetitština? K čemu to může být dobré?
- měli by všichni lidé mluvit jedním jazykem? Proč/proč ne?

2. Idiomy

Během učení cizích jazyků jste se určitě potkali s výrazy nebo slovními spojeními, která nejdou do češtiny úplně přesně přeložit. Vedle toho máme různá ustálená spojení (*idiomy*), které můžeme do češtiny převést takřka slovo od slova (např. německé *Es ist noch kein Meister vom Himmel gefallen* – ‘žádný učený z nebe nespadl’; mnohá taková spojení přešla do různých jazyků ve stejné podobě z latiny). A pak existují idiomy, pro které můžeme najít odpovídající český překlad, mají stejný nebo podobný smysl, ale jsou založené na něčem trošku jiném – na jiné imaginaci, jiných kulturních zvyklostech, zkrátka na trošku jiném pohledu na svět...

V tomto cvičení se podíváme na čtyři idiomy z různých jazyků, které do češtiny přeložit sice můžeme, ale ne úplně doslova.

U každého příkladu je na prvním řádku originální znění, na řádku pod ním je doslovný překlad po jednotlivých slovech.

Napište pod každý příklad, kterému českého rčení daný idiom odpovídá nebo má podobný smysl.

a) angličtina

out	of	the	frying	pan	into	the	fire
<i>ven</i>	<i>z</i>		<i>vařící</i>	<i>pánev</i>	<i>do</i>		<i>ohně</i>

.....

b) němčina

kein	gutes	Haar	an	jemanden	lassen
<i>žádný</i>	<i>dobrý</i>	<i>vlas</i>	<i>na</i>	<i>někom</i>	<i>nechat</i>

.....

c) portugalština

está	mais	feliz	que	pinto	no	lixo
<i>je</i>	<i>víc</i>	<i>šťastný/á</i>	<i>než</i>	<i>kuře</i>	<i>na</i>	<i>smetiště</i>

.....

d) turečtina

armut	dalının	dibine	düşer
<i>hruška</i>	<i>z větve</i>	<i>přímo dolů</i>	<i>padá</i>

.....

e) napadají vás ještě nějaké podobné příklady z jazyků, které znáte?

.....

.....

.....

3. Barvy

Různé verze jednoho rčení v různých jazycích dokazují, že překlad z jazyka do jazyka nemůže nikdy být 100% dokonalý. Některé věci jsou zkrátka nepřenosné.

Rozdílné pohledy na svět skrze jazyk se projevují i jinde než v ustálených rčeních. Jazyk do velké míry ovlivňuje i tak elementární věci jako je třeba vnímání barev. Různé jazyky pracují s barvami různě. Např. čeština rozlišuje mezi modrou a zelenou, přičemž různé odstíny pak označuje jako světlé a tmavé:

čeština	modrá	modrá
	zelená	zelená

Ruština (slovanský jazyk stejně jako čeština) ale „nezná“ modrou barvu. Místo toho má dva různé termíny: *goluboj*, což je v podstatě naše světle modrá, a *sinij*, který odpovídá plus minus tmavě modré.

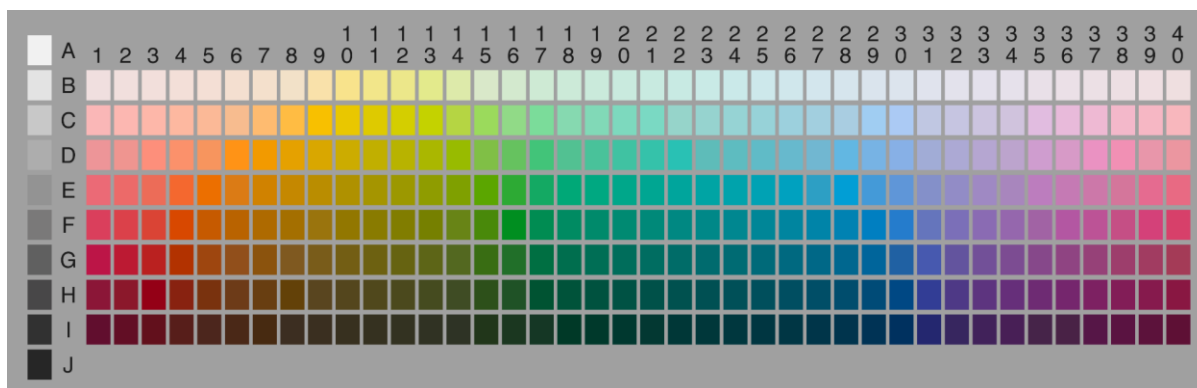
ruština	<i>голубой</i>	<i>синий</i>
	<i>зелёный</i>	<i>зелёный</i>

A v irštině je to zase jinak: nerozlišuje mezi zelenou a modrou, zato má však zvláštní termín pro světle modrou nebo zelenou (*glas*) na jedné straně, a tmavě modrou nebo zelenou (*gorm*) na druhé straně. (Určitý odstín tmavě zelený můžeme vyjádřit také slovem *uaine*)

irština	<i>glas</i>	<i>gorm</i>
	<i>glas</i>	<i>gorm/uaine</i>

Jak uvádí Anna Marklová v rozhovoru, který jste četli, experimentální výzkumy ukázaly, že rodilí mluvčí ruštiny, ale taky třeba i řečtiny, ve které taky neexistuje jedna modrá barva, ale dva různé termíny pro různé odstíny modré, tyto barvy skutečně vidí jinak. V takových experimentech se obvykle testovaným lidem promítají naráz dvě velmi podobné barvy a pomocí speciálních senzorů na hlavě se měří nevědomá odezva, podle které se pozná, jestli, resp. jak rychle testovaný člověk dokáže rozpoznat, že jsou před ním dvě barvy, a ne jedna a ta samá. Ukazuje se, že mluvčí ruštiny nebo řečtiny jsou na různé odstíny modré citlivější než třeba mluvčí angličtiny.

Před lety se prováděl celosvětový výzkum, ve kterém badatelé lidem ukazovali takovouto barevnou paletu:

... a chtěli po nich, aby barvy rozdělili do *základních* barevných kategorií.

Ukázalo se, že nejen že různé jazyky dělají hranice mezi barvami různě, ale taky že se jazyky liší v počtu základních barev, které rozlišují. Třeba čeština má základních barev... (schválně, kolik?), v čínštině jich je 9 (červená, žlutá, zelená, modrá, černá, bílá, fialová, růžová a šedá) a africký jazyk bassa má jen 2 (světlé barvy × tmavé barvy).

(Tady <https://wals.info/feature/133A#2/32.5/151.9> se můžete podívat na další příklady z celého světa).

My si to můžeme zkusit i sami mezi sebou. A uvidíme, že třeba s modrou a zelenou to není úplně jednoduché: někdy se totiž ani mluvčí jednoho jazyka úplně neshodnou, kudy hranice mezi barvami přesně vede. Podívejte se na výřez z palety a zkuste si vyznačit hranici, kde se začíná a končí zelená a modrá. Pak si ve skupině výsledky porovnejte, na kterých odstínech se shodnou všichni a které jsou „sporné“.

